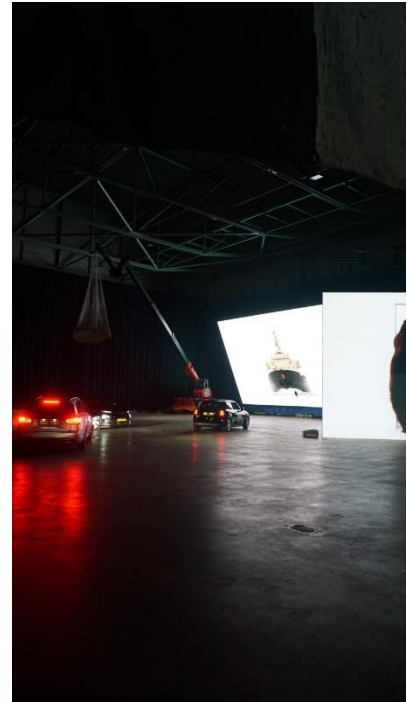


Ruimte door twijfel

Door Esther van Zoelen

Een grote, donkere hal, met koplampen van langzaam rijdende auto's. De kunstwerken zijn ook verlicht, of zijn zelf het licht. Bij de laatste spreken we over films en projecties. Ik kon bijvoorbeeld met mijn verrekijker een animatie-projectie zien van een kleurrijk monster, dat constant in zichzelf wentelde. Pas later zag ik de achterkant van het mechanisme, toen ik erlangs reed in een tuctuc. Dat was afgelopen zomer, in het Drive-thru Museum; een samenwerking tussen Boijmans van Beuningen en Ahoy. Boijmans zorgde voor kunst en Ahoy voor een grote zaal. Het museum laat iets nieuws zien in een tijd van minder bezoekers en strengere regels voor de cultuursector. Hoe dingen ook kunnen. Hoe dingen moeten, wordt bepaald boven ons hoofd. Maar de momentele twijfeling biedt ook ruimte voor nieuwe ideeën. En door wie anders kunnen deze worden aangedragen dan nieuwkomers, studenten die nu van de academies komen en daarna, waarvan ik er een ben. Die nog niet vastzitten in bestaande structuren.



Nood

'Het coronavirus zorgt voor een dramatische daling in bezoekersaantallen bij musea door het hele land.' Dit is een uitspraak die ik las op de website van de NOS¹. 24 miljoen bezoekers minder door alle Lage Landen. Van het Stedsmuseum in Doetinchem² tot Het Pakhuis is Ermelo³. En volgens een enquête van de Museumvereniging verwacht een op de vier musea in Nederland – de 100 kleinste – misschien de deuren te moeten sluiten. Dat gebeurt op dit moment voor elk museum, voor twee weken. Overal kijkt men met schrik naar de impact van het virus, het komt nu wel erg dichtbij. Ook de werken zelf voelen zich misschien wel opgesloten. Want doordat landgrenzen op slot zijn, is het verkeer met kunst tussen musea stil komen te liggen. Veel geleende stukken kunnen niet terug naar hun eigenaar-instelling, of niet verder naar de volgende tentoonstelling waar ze voor zijn gevraagd⁴. Ook het verlengen van tentoonstellingen vermoeilijkt deze stroom.

Museumjaarkaart

Mijn moeder en ik zijn trotse bezitters van een Museumjaarkaart. Tijdens de eerste lockdown, vóór de zomer, kregen we een mailtje van deze organisatie. Of we wilden kiezen voor verlenging van onze pas, of een donatie aan de museumsector wilden geven⁵. Ik vind dit een goede manier om mensen stil te laten staan bij de culturele sector tijdens deze crisis. Op deze manier wordt er aandacht gevraagd voor de musea, zodat het voor ons geen kwestie meer is van 'out of sight, out of mind'. Juist nu niet.

Fysieke maatregelen

Anderhalve meter is de norm, dat horen we nu overal. Eerst was dat ook zo in de musea. De Museumvereniging stelde een protocol op, met onderdelen die ik nu al vaak tegen ben gekomen in tentoonstellingen: Van tevoren een kaartje kopen (met tijdslot), een verschillende ingang en uitgang en vaak ook looproutes door het gebouw⁶. Dat laatste is niet bij elk museum zo. De Pont in Tilburg heeft nu eenmaal meer ruimte dan het Foam in Amsterdam. Met meer ruimte om me heen, voel ik me toch net wat meer op mijn gemak. Maar nu geldt dit alles even niet meer, want ik mag als museumliefhebber helemaal niet meer naar binnen. Dat vind ik erg jammer, want kunst kijken is inspirerend en helpt me verder met studeren. Vooral kunst kijken 'in het echt'.

Online verder

De ruimte online is zo inmens, dat die nooit gesloten hoeft te worden als maatregel tegen een virus-verspreiding. Daar hoeven ook geen looproutes te gelden. Dat zou ook niet werken, want iedereen blijft veilig achter zijn of haar laptop.

Er bestonden al een aantal musea die alleen op het web te vinden waren, zoals de plek Plicnik.Space, een virtueel ruimteschip dat in elke 'kamer' een kunstwerk laat zien, of een serie werken^{6,5}. De website heeft zoveel virtuele plekken met een overvloed aan verschil in werk, dat het soms te onoverzichtelijk is om erin te navigeren. Dat is ook een van de eigenschappen van het internet; de ruimte is onbeperkt en daarom zo enorm groot.

Nu hebben daarnaast veel fysieke ruimtes hun digitale deuren geopend, of uitgebreid. Zo nodigt het Rijksmuseum mij bijvoorbeeld uit om 'in hun digitale collectie te duiken'⁷ en Naturalis laat me weten dat ik hun T-rex op elk moment van de dag kan bekijken.⁸ Het project Google Arts & Culture speelt voor veel culturele wereldreizigers een belangrijke rol. Daar kun je meer dan 1200 musea en culturele instellingen bekijken⁹. Zo kan ik op het ene moment in het Guggenheim Museum in New York zitten en me op het andere moment verbazen over de grote zalen van het Pergamonmuseum in Berlijn¹⁰.

Het online kijken komt in verschillende vormen. Uiteraard blijven de zaalbeelden met tekst op veel sites zichtbaar, maar er zijn nu ook podcasts, workshops, vlogs en audiotours. Ik keek onlangs een live interview met de fotograaf Alec Soth, waarbij de interviewer in het gebouw van Foam zat. Het feit dat dit niet offline was, betekende dat er meer internationale toeschouwers bij konden zijn, maar ook de fotograaf zelf. Die was namelijk nog in Amerika.

Ook de nationale open monumentendag werd dit jaar deels online en deels offline gehouden¹¹. En om terug te komen op het museum in Ermelo: Een geplande kindertentoonstelling werd gedigitaliseerd en opgestuurd naar kinderen thuis, waardoor er meer mensen werden bereikt.

Daarnaast ontstaat er nu ook bij verschillende instellingen meer interactie met hun publiek. Het Groninger Museum bijvoorbeeld, ontwierp een wekelijkse opdracht die mensen thuis konden uitvoeren¹². Enthousiasme allom, want ik merk dat veel mensen 'cultuurhonger' hebben, of dat tenminste begrijpen. Ik deel ook sterk de mening dat kunst een openheid kan bieden, tegenover het gevoel van opgesloten zitten. Tegelijkertijd kan de online kunst ook meer doen verlangen naar het weer oog in oog kunnen staan met fysieke kunst. De liefde kan door het gemis juist weer meer worden aangewakkerd¹³. Zo waren er tijdens de Nationale Museumweek afleveringen te zien op Avrotros, genaamd 'Man & Kunst'. Daarin werd elke keer een kunstwerk uitgelicht, zodat je na de pandemie gelijk weet waar je naartoe moet.

Als laatste zijn er dan ook nog de kunstdocumentaires¹³. Films die vanaf het begin al de intentie hadden om digitaal tot ons te komen, zijn vaak kwalitatief goed en kunnen een hoop informatie geven.

Vluchtigheid en toegankelijkheid

Een kunstwerk heeft een bepaald aura dat fysiek in een tentoonstellings-ruimte heel anders tot ons komt, dan digitaal in onze eigen gekozen ruimte. De materialiteit verdwijnt grotendeels en de kunstenaar heeft minder te zeggen over hoe geconcentreerd de kijker kan kijken en waar hij of zij zich fysiek bevindt. De snelheid van het kijken verandert dan compleet. Op Instagram kan ik een werk voor minder dan een seconde bekijken, maar in een zaal moet ik het eerste benaderen en ernaartoe lopen. En als ik dan recht voor het beeld sta, verhoud ik het beeld tot mijzelf en andersom. Ik ten opzichte van de grootte, ik ten opzichte van de kleur, ik ten opzichte van de lijnen en vormen. Het is zoals het verschil tussen fysiek een boek lezen en digitaal. Ook een boek is tastbaar, heeft een specifieke geur en zwaarte en ik word minder snel moe als ik geel-witte pagina's bestudeer, dan een verlichtend scherm. Het boek is minder toegankelijk dan een digitale pagina, maar ook minder vluchtig.

Creatieve manieren

Corona brengt behoorlijk wat opschudding met zich mee. Die opschudding bestaat ook uit nieuwe aandacht en daardoor een nieuw gesprek dat overal gevoerd wordt, zoals in musea. Zoals in het Amsterdam Museum, waar de impact van de pandemie op Amsterdammers in kaart werd gebracht. Verhalen en ervaringen werden ingestuurd en door een team bekeken en uitgezocht¹⁵. Maar ook

Amsterdamse organisaties deelden en voegden toe aan de verzameling video's, teksten, foto's en audiofragmenten¹⁶.

Zoals 'corona-exposities' alleen konden ontstaan door het virus, zo worden andere gebeurtenissen veranderd naar de vorm van een tentoonstelling. In Zundert vindt ieder jaar de corso-dag plaats, de grootste bloemencorso ter wereld. Dat ging dit jaar dus niet door. In plaats daarvan is de historie en zijn de bloemen te zien op de corso-expo¹⁷.

Daarnaast is de 'tentoonstelling voor bij u thuis' van Atelier Oh Nee ook een goed voorbeeld van hoe er creatief wordt omgegaan met angst voor de omgeving buiten je eigen huis. In een kartonnen doos wordt de 'tentoonstelling' afgeleverd met een toast en na zes weken weer opgehaald^{17,5}.

In de inleiding van dit stuk ging het er al even over, de tentoonstelling waarbij museum Boijmans van Beuningen en Ahoy de handen ineen sloegen (niet letterlijk, want dat is niet corona-proof). En voetgangers waren niet toegestaan. Alleen langzaam rijdende elektrische auto's mochten de zaal betreden. En tuctucs, waarvan ik een van de passagiers was.

Er was veel te zien, boven ons en overal om ons heen. En door de donkerheid van de ruimte werd de sfeer een beetje romantisch, bijna 'spektakel'. De werken die er te zien waren, waren groot van formaat. Een enorme koepel van stof – gemaakt door Bas Princen en OFFICE Kersten Geers David van Severen – hing in het midden van de zaal, maar er waren ook projecties en grote schermen met allerlei verschillende films. Een aantal werken kwamen hierdoor goed tot hun recht, zoals het schip van Guido van der Werve dat traag door gletsjers trok en nu indrukwekkend groot te zien was. Maar de verzameling beelden dat op een platform stond, viel in het niet doordat ze op een rijtje stonden en zo klein en 'afgelegen' waren, in vergelijking met de rest van de zaal. Alsof er ook nog wat sculpturen bij moesten, maar de creativiteit in het plaatsen daarvan ontbrak.

Veel werken gingen over traagheid. Zoals een man genaamd Bas Jan Ader, die maar bleef hangen in een boom en een hangend paard, dat langzaam bleek te draaien – een werk van Helena en Axel van der Kraan. Ook de auto's bewogen zich relatief traag. Maar er waren ook 'snelle' werken te zien. Zoals een animatie van een wezen dat telkens van gezichtsuitdrukking verandert – van Trenton Doyle Hancock, of een hand die vallende voorwerpen probeert te grijpen.

En overall in de zaal was het gezoem te horen van de elektrische auto's. Maar ook af en toe andere geluiden, die pastten bij het werk dat te zien was. Per beeld was er een radiofrequentie, waardoor je het geluid dat bij de film hoorde, kon beluisteren op je eigen autoradio. Geluid voor jezelf dus, waarvoor je niet – zoals in een museum - onder een koepel hoeft te staan, precies op de cirkel op de grond (wat ik overigens wel fascinerend vind, alleen op die plek is er geluid). Er was daardoor amper communicatie met de andere tentoonstellings-rijders, iedereen zat in zijn eigen bubbel.

Ik vraag me sterk af of dit soort tentoonstellingen in de toekomst meer zullen gaan ontstaan, ook nadat corona over is. Wordt de manier van kijken en maken voor altijd veranderd door corona, of zullen we nadat alle lockdowns en sluitingen over zijn weer cureren en samenwerken zoals we dat hiervoor deden?

Coronawandelingen

Er zijn ook andere manieren om kunst tentoon te stellen dan exposities in een museum. Bijvoorbeeld door een boek. Het groene boekje 'Dagboek van een fotograaf', van Stephen Vanfleteren staat in mijn kast en staat vol van eigenzinnige opmerkingen tijdens wandelingen die de schrijver maakte. De manier waarop hij zijn omgeving waarneemt bestaat in dit werk uit tekst, er is geen enkele foto te zien. Er werd wel over geschreven; momenten waarop hij de ontspanknop indrukte. Maar de korte verhaaltjes – voorzien van een dagelijkse datum – tonen vooral hoe hij denkt over nieuwe afstandsregels en hoe hij die fysiek ervaart. Hij noemt deze wandelingen 'coronawandelingen'. Dit is opnieuw iets dat voortkomt uit de pandemie waar we in zitten.

Afstudeerexposities

Met nieuwe mogelijkheden rondom het tonen van werk, komen we langzaam verder weg van het museumbeeld dat nog steeds in mijn hoofd geprint is, als ik aan het woord denk. Het is minder

eenzijdig, meer meerzijdig. Wordt het museumpubliek daarmee dan ook jonger? Hoe doet de 'nieuwe generatie' het eigenlijk, tentoonstellen in coronatijd? Daarvoor kunnen we goed kijken naar de eindexposities van kunstacademies, die pas zijn gemaakt en geopend.

Op 9 oktober was ik bij de tentoonstelling van Art&Research van AKV St Joost te Breda. Een grote loods hadden de ex-studenten tot hun beschikking, waardoor het elkaar voor de voeten lopen vrijwel onmogelijk was. Het was er niet warm, maar wel hoog en vol karakter. De looproute was een wiebelig pad, aangetoond met witte lijnen op de grond en op een kaartje als plattegrond. De werken waren buiten die lijnen te bekijken, maar werden bijna constant gebruikt en aangeraakt door de studenten. Objecten en installaties waren deel van performances en happenings, die een groot onderdeel waren van de show. Dit was de uitkomst die openbaar werd gemaakt, van een werkperiode op hetzelfde terrein. Daarbij werd onderzocht hoe architectuur invloed had op hun werk, wat en hoe ze communiceren naar de toeschouwer en wat hun verantwoordelijkheid naar elkaar toe is. Die verantwoordelijkheid zat wel goed. Voor uitgevoerde performances en gebeurtenissen werd een collectief moment gemaakt, de betrokkenheid was voelbaar. Als publiek was er daardoor soms nauwelijks mogelijkheid om door te lopen, ik voelde me gestopt door in het moment.

Het heft in eigen handen nemen is ook gedaan door een groep studenten van het HKU, die zich heeft afgezet van de voorgestelde digitale expositie vanuit school en zelf etalages van lege winkelpanden in Utrecht gingen gebruiken. Onder de naam 'Springplank' opereerde het opgezette evenement, waarmee werd gesteld dat de fysieke ervaring van kunst noodzakelijk is²⁰.

Zo zijn er nog meer kunstacademici die hun exposities moesten bijstellen of er opnieuw over moesten nadenken, door corona. Maar niet alleen het tentoonstellen van werk is voor deze afgestudeerden veranderd, ook het maken zelf en hoe dat verder zal gaan nu ze niet meer op de academie zitten. De voorbereidingstijd van de eindexposities is verlengd en die ruimte bood voor veel studenten ademtijd voor de omslag in context. De overgang van de academie naar de kunstwereld verloopt nu anders dan iedereen eerst dacht en er moet ook ruimte zijn voor bezinking²¹. Ik vraag me af of die extra tijd zorgt voor een betere voorbereiding, een pantsering voor dat wat er na de academie allemaal is en kan zijn.



We betreden in de culturele en kunstzinnige sector een nieuwe periode. Die van corona-tijd en straks na corona-tijd. Dat betekent dat er veel veranderingen plaatsvinden. Aan de ene kant zijn dat negatieve gevolgen, met sluitingen en maatregelen voor musea en beperkingen van bewegingsruimte. Maar aan de andere kant kan het ook zorgen voor nieuwe creatieve manieren van tentoonstellen. Online of fysiek en in allerlei disciplines, die ook met elkaar in gesprek kunnen gaan. Het is denk ik belangrijk om stil te blijven staan bij wat dat betekent voor de toegankelijkheid en vluchtigheid van kunst en hoe die misschien verandert in waarde. Dat is deels ook aan de nieuwe garde makers om uit te zoeken. En daarbij kijk ik vooral naar mensen van de kunstacademie, zoals ikzelf. Door deze nieuwe periode die nog niet in de kunstboeken beschreven staat, kan het ons misschien lukken om onze eigen omgeving te creëren. Om met ideeën te komen die door hun nieuwheid een goede binding kunnen vormen tussen dat wat er al was en een nieuwe situatie. Tussen de museale context en veranderlijke epidemieën. Hoe precies weet ik ook nog niet, maar dat komt wel.

Bronnen

- 1 <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2349641-musea-krijgen-coronaklap-eigen-inkomsten-dalen-met-300-miljoen-euro.html>
- 2 <https://www.regio8.nl/tentoonstelling-geplaagd-door-corona/content/item?1165972>
- 3 <https://jonet.nl/corona-geeft-museum-ermelo-unieke-kans-voor-tentoonstelling-joodse-kinderen/>
- 4 <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2335737-musea-zijn-kunstwerken-kwijt-door-corona.html>
- 5 <https://www.museumpassmusees.be/nl/corona>
- 6 <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2334395-coronaregeling-musea-is-als-een-ikea-protocol-toepassen-op-je-buurtwinkel.html>
- 6,5 <https://plicnik.space/>
- 7 <https://www.rijksmuseum.nl/nl/thuis>
- 8 <https://www.naturalis.nl/natuur-ontdekken-gaat-altijd-door>
- 9 <https://www.avrotros.nl/nu-te-zien/gemist/detail/item/deze-musea-bezoek-je-online/>
- 10 <https://artsandculture.google.com/>
- 11 <https://nieuws.nl/algemeen/20200912/open-monumentendag-dit-jaar-anders-dan-anders-vanwege-corona/>
- 12 <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5072266/musea-online-open-coronacrisis-stedelijk-groninger-museum-corona>
- 13 <https://www.avrotros.nl/nu-te-zien/gemist/detail/item/5-kunstwerken-om-naar-uit-te-kijken/>
- 13 <https://www.avrotros.nl/close-up/gemist/detail/item/8x-kunstdocumentaires-om-thuis-te-kijken/>
- 14 https://en.wikipedia.org/wiki/Rirkrit_Tiravanija
- 15 <https://www.amsterdammuseum.nl/tentoonstellingen/corona-de-stad>
- 16 <https://www.coronaindestad.nl/>
- 17 <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/3255279/weemoed-en-een-beetje-corsokoorts-bij-corso-expositie-in-zundert-door-corona-in-stroomversnelling>
- 17,5 <https://atelierohnee.blogspot.com/2020/10/een-tentoonstelling-voor-bij-u-thuis.html>
- 18 <https://www.mauritshuis.nl/nl-nl/verdiep/de-collectie/bekijk-het-mauritshuis-met-je-oren/>
- 19 <https://indemuseumtuin.nl/> : muziek in dordrechts museum
- 20 <https://www.misttermotley.nl/art-everyday-life/de-hardhandig-vervroegde-overgang-van-student-naar-kunstenaar-afstuderen-2020>
- 21 https://www.metropolism.com/nl/features/40941_afstuderen_in_je_slaapkamer_de_kunstacademie_in_tijden_van_corona_1_berichten_uit_een_andere_wereld